

АЛЕКСАНДАР ГАЈИЋ

ПРИЧА О ДВА ГРАДА

Официри наздравише чашама са киселом водом.

„Слутим да ово што сте нам приповедали има значајне реперкусије на питања због којих смо код Вас дошли, а која су везана за мапу Новог Сада што Вам вири из џепа. Или се, можда, варам?”

Березин се на ове речи нацери, а кроз стакла наочара блесну плаветнило његових очију.

„Не, не варате се нимало, мајоре! Ваша питања се тичу управо места на којима се већ вековима одвијају значајне епизоде просторне духовне борбе.”

„Мислите на Нови Сад или на Београд? И каква је веза између ова два града када жена коју тражимо цитате о Београду исписује на маргинама новосадске мапе?”

„Необично је то како мало људи примећује невероватан степен блискости, чак и сличности, између два данас највећа српска града”, започе Березин своје излагање. „Оба су смештена на средњем Подунављу, хиљадугодишњем лимесу Балканског полуострва и Панонске низије као завршетка евоазијских степа, и то на два кључна стратешка локалитета – петроварадинској и калемегданској стени.”

Нагађајући куда Березинова прича смера, на помен Калемегдана и Петроварадина мајору Филиповићу заискрише очи.

„На овим стенама, хиљадама година а најмање од винчанске и вучедолске културе, смештена су два најважнија градска утврђења у овом делу Подунавља. Гледано геолошки, обе стене са утврђењима на њима представљају сам завршетак балканских планина: калемегданска хрид је језичак шумадијских брежуљака који надзире ушће Саве у Дунав, а петроварадински гранит је

избочина фрушкогорског побрђа као балканске 'предстраже' под којом се Дунав некада рачвао у два рукавца – на постојећи речни ток, и на онај северни, који се разливао правцем простирања данашњег темеринског пута."

Иако као војници нису волели дигресије и географске опсервације овог типа, Сокол и Вова са пуном пажњом слушаху Березина.

„И геополитичка и историјска подударност развоја тврђава-градава на обе стене је невероватна”, објашњавао је Березин. „Обе фортификације свој развој дугују келтским насељавањима у четвртном веку пре Христа. Обе постају 'каструми' римских пограничних легија и добијају латинска имена. Београд тако постаје Сингидунум а Петроварадин Кузум, касније Петрикон. У средњем веку ово су кључне стратешке локације око којих се надмећу византијски цареви и мађарски краљеви. Оба утврђења падају у руке Османлија, тачније Сулејмана Величанственог, у року од само неколико година: Београд 1521, а Петроварадин 1526. године. Практично сви ратови између Османлија и Западњака одвијају се око или у непосредној близини ова два утврђења. Не знам колико знате о опсади Петроварадина 1694. и бици на Везирцу, када је на овим просторима засијала 'звезда' Еугена Савојског, чувеног војсковође. У истом периоду су се одиграла и три освајања Београдске тврђаве – 1688, 1717. и 1739, када се одиграла и чувена битка код Гроцке. Све у свему – турски назив за Београдску тврђаву – 'дарол џихад', што значи место рата, борбе и напора, сасвим пристаје и његовом петроварадинском 'парњаку', и то не само у овом периоду већ кроз целу познату историју. Погледајте, на пример, само двадесети век! Има ли рата и бомбардовања који су задесили у задњих сто година Београд а да се нису, на готово исти начин, мада у умањеном издању, пресликали и на Нови Сад – град подно Петроварадинске тврђаве?"

„Ипак”, примети мајор Сокол, „Београд и Нови Сад се у нечему јако разликују... Београд је настао на брежуљцима, позади Калемегданске хриди и тврђаве смештене на њој, док је Нови Сад смештен насупрот Петроварадинске тврђаве, с друге стране Дунава, а не у њеном залеђу!"

„Тачно. То јесте разлика – али тек споредна! Наиме, након што је цело окружење Петроварадина буквално опустело након ратова Османлија и Хабзбурговаца, аустријска власт није дозвољавала неримокатоличком становништву да се настани у подграђу утврђења у коме је пребивала снажна војна посада. Због тога је православно становништво добило одобрење да се настани само на супротној обали Дунава, наспрам тврђаве, и тамо направи своје

насеље. Оно се испрва звало Рацки (српски) шанац, а тек касније Нови Сад.

Иначе, оба утврђења су била настањена страним посадама, док су хиљадугодишња српска станишта преовладала у њиховом окружењу. Ова се разлика десила услед историјских околности: док су Карађорђеви устаници на јуриш ослободили Београд 1806. године и спојили га са српским окружењем, Петроварадин је остао у рукама туђина све до 1918. године. Из ових разлога, уместо да је, као у случају Београда, град настао на десној, брежуљкастој страни Дунава, у продужетку тврђаве, и довео до спајања са околним местима, као што су Сремски Карловци, Каменица, Лединци, у један град савим налик Београду, Нови Сад је био принуђен да настане и развија се на супротној, левој, равничарској страни – на дунавским лиманима и мочварама.”

Овде Березин, са руком подигнутом увис, готово одскочи из столице.

„И поред свог историјског удеса у виду пребацивања на другу страну реке, настанак, развој и раст Новог Сада препуни су невероватних сличности са Београдом”, продужи он. „Услед духовне, близаначке природе два града једног истог народа кога као да води неки недовољно препознатљив виши смисао, Нови Сад заправо представља ’умањени’, ’у негативу’ пребачен Београд на заравњеном простору, с друге стране реке. Он као да је пресликан управо у односу на линију која иде са прамца Петроварадинске тврђаве, то јест њеног видиковца – на другу страну реке.”

Мајор се најези од овог поређења, сетивши се линије на Мишиној мапи Новог Сада и Марковићеве приче о догађају у кафићу „Кабаре” смештеном на дунавском кеју, тачно наспрам Петроварадинског сата. Из њега, међутим, прво проговори скепса, која изрони као покушај постављања противтеже предоченој спознаји:

„Ипак, Београд лежи на две реке, а не на једној, као Нови Сад... То је, признаћете, велика разлика!”

Березин се само гласно насмеја на изнету примедбу, отпи мало сока, извади мапу Новог Сада из џепа свог војничког прслука те је распростре на сто испред себе.

„Осмотрите, господо официри, мало боље ову мапу и упоредите је у глави са мапом Београда! Главна сличност која одмах пада у очи је то што су у залеђу оба града две помало издвојене ’острвске’ планине са страним топонимима – Авала и Фрушка гора. Авала је добила име по арапској речи ’хавала’, што значи преграда. Фрушка гора је своје име добила по Фрузима, то јест Францима. На обе планине смештени су телевизијски торњеви, Авалски торањ и торањ на Црвеном чоту.”

„Добро, то је очигледно! Али шта ћемо са рекама и положајем градова?“, Сокол покуша да врати занесеног саговорника на претходно питање.

„Зар не видите очигледно? Да Нови Сад – а то се на мапи лепо види“, објасни Березин показујући прстом на мапи, „има своју другу реку, вештачки канал ДТД која као да жели да 'понови ситуацију' која постоји на београдском Ушћу. Та, овај канал се улива у Дунав под практично истим углом под којим се под Калемегданом спајају Сава и Дунав! Да не говорим да Нови Сад има своју 'дунавску Аду' на Рибарцу, па и своје Ратно оство ниже Дунава уз сремску страну! Зар мислите да то може бити случајно?“

Безбедњаци слегнуше раменима, очигледно без снаге и аргумената да се супротставе Березиновим тврдњама.

„Ако вам то није доста, желите ли да вам укажем на аналогije између београдских и новосадских градских четврти? Оне, свакако, не леже у архитектонском изгледу, мада, рецимо, Детелинара подсећа на Павиљоне, Роткварија на Чубуру, Грбавица на Врачар, Бистрица / Ново Насеље на Нови Београд, а насеља око Клисе, с оне стране канала, представљају новосадско издање 'ча-ча-ча' насеља... Суштина сличности лежи у подударности која се формира управо око основне линије, 'кичме' која пролази коз сам центар оба града. Она у београдском случају представља закривљену линију поврх калемегданске хриди која иде путањом Калемегдан – Узун Миркова – Васина – Трг Републике, па улицом Српских владара до Славије и даље – према Храму Светог Саве... Ова линија дели центар Београда на леву, савску, и десну, дунавску страну, иза које се, у позадини, град шири на околним брежуљцима. Новосадска 'кичма' преликана је на супротној страни Дунава са 'прамца' Петроварадинске тврђаве! Она иде линијом крај Варадинског моста преко улице Михајла Пупина, са закривљењем ка Јеврејској улици и даље низ Футошку улицу... И она дели град на леву, подбарско-салајчанску 'стару' страну града, и десну, која од строгог центра кроз низ паралелних улица прелази у 'доњи', подунавски Лиман. А Лиман се“, овде се Березин лудачки нацери, „завршава, нимало случајно, 'београдско-сунчаним кејом'! Управо то је, као што примећујете, линија коју је мистериозна госпођа којој сте на трагу повукла на овој мапи!“

Завршетак свог излагања Березин пропрати снажним ударцем дланом по мапи распрострај на столу пред собом.

„И, шта мислите, господине Березин, зашто је жена за којом трагамо вршила своје ритуалне радње на важним локацијама смештеним дуж или близу ове линије или, како је већ зовете, градске

’кичме’?” Сокол покуша да заокружи причу недостајућим закључком: „Шта је тиме хтела да постигне?”

„Како се мени чини – она је у Новом Саду само вршила пробу. За премијеру коју ће извести – у Београду!”

(извод из рукописа романа „Кључ преврата”)